

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського
національного університету

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ОСТАФІЄВ Максим Олександрович

Ринок страхових послуг в Україні

Спеціальність: 072 – фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Освітньо-професійна програма: Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи Фвнм-21
М. О. Остафієв

ВІННИЦЯ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	6
1.1 Сутність, функції та особливості страхового ринку як економічної категорії.....	6
1.2 Інституційна структура та механізми функціонування страхового ринку...	17
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	22
2.1 Стан і тенденції розвитку страхового ринку України в період трансформацій.....	22
2.2 Оцінка стану та фінансових показників ринку страхових послуг України.....	32
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ РИНКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ.....	45
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Постановка проблеми. Ринок страхових послуг виступає стратегічним елементом у забезпеченні стійкості та прогнозованості національної економіки. Його функціональне навантаження виходить далеко за межі звичайного ризик-менеджменту: страховий сектор виконує роль потужного фінансового інструмента, що сприяє акумуляції й ефективному перерозподілу ресурсів згідно з довгостроковими потребами економіки.

Актуальність дослідження проблем страхування зумовлена його багатовимірною природою – економічною, правовою та соціальною. Комплексний підхід до аналізу страхового ринку дозволяє не лише виявити системні недоліки його функціонування, а й сформулювати дієві механізми оптимізації галузі. Формування конкурентоспроможного й інституційно зрілого страхового ринку в Україні потребує не тільки нормативно-правової підтримки, але й глибоких теоретичних розробок. Наукове обґрунтування напрямів модернізації страхового сектору має стати ключовим чинником у створенні сприятливого середовища для його розвитку в умовах ринкової економіки..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування та розвитку страхового ринку є предметом тривалої уваги вітчизняної наукової спільноти. Значний внесок у формування понятійного апарату галузі, зокрема у визначення категорій «страховий ринок», «ринок страхових послуг» та «ринок страхування», зробили такі дослідники, як В. Д. Базилевич, О. О. Гаманкова, Н. М. Внукова, Л. М. Горбач, Ю. М. Клапків, О. В. Козьменко, Л. В. Нечипорук, Т. В. Нікітіна, С. С. Осадець, Н. В. Приказюк, С. К. Реверчук, Н. В. Ткаченко, Л. В. Шірінян, Я. П. Шумелда та інші.

Попри значний масив наукових праць, що висвітлюють різні аспекти розвитку страхування, сучасна ситуація вимагає переосмислення окремих теоретичних підходів та вироблення нових практичних рішень. Динамічні трансформації в економіці, глобальні ризики та внутрішні виклики ставлять перед страховим ринком нові завдання, які потребують глибшого аналітичного опрацювання. Саме тому питання стратегічного розвитку страхового сектору

залишаються актуальними та потребують подальшого дослідження в умовах змінного середовища.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є формування теоретичних та прикладних засад для забезпечення ефективного функціонування національного страхового ринку в умовах сучасної економічної динаміки. Особливу увагу приділено можливостям імплементації міжнародного досвіду з урахуванням специфіки економічного середовища України.

Досягнення поставленої мети потребує розв'язання комплексу взаємопов'язаних дослідницьких завдань, а саме:

- здійснити ґрунтовний аналіз економічної природи та ключових функцій страхового ринку;
- окреслити організаційні механізми та інституційну структуру функціонування ринку страхових послуг;
- охарактеризувати поточний стан та трансформаційні процеси вітчизняного страхового ринку в умовах внутрішніх та глобальних викликів;
- провести оцінку основних фінансових показників діяльності страхового сектору України;
- проаналізувати зарубіжний досвід організації страхових ринків та визначити напрями його адаптації до українських реалій.

Об'єктом дослідження виступає страховий ринок України як складова частина фінансової системи, що забезпечує механізми управління ризиками та перерозподілу ресурсів у національній економіці.

Предметом дослідження є система фінансово-економічних відносин, організаційних механізмів та інституційних взаємодій, що формуються в процесі функціонування ринку страхових послуг, а також фактори, що впливають на його розвиток та ефективність.

Наукова новизна дослідження виявляється в удосконаленні теоретичних засад і формуванні практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення

результативності регуляторного впливу на вітчизняний ринок страхових послуг.

Методологічну основу дослідження становить сукупність наукових підходів і методів, які забезпечують комплексне вивчення функціонування страхового ринку в Україні. Основу аналізу склали: діалектичний метод пізнання, що дозволяє розглядати явища у їхньому взаємозв'язку, розвитку та внутрішніх суперечностях; теоретико-емпіричний аналіз, спрямований на поєднання узагальнення теоретичних концепцій із фактичними статистичними даними; метод порівняння макроекономічних показників, що дав змогу оцінити динаміку розвитку страхового ринку у контексті загальноєкономічних змін; системний підхід, який передбачає аналіз ринку як цілісного утворення з внутрішньо взаємопов'язаними фінансово-економічними процесами та суб'єктами; порівняльно-аналітичний метод у поєднанні з елементами економіко-правового аналізу – для дослідження зарубіжних моделей регулювання страхування та оцінки можливостей їх адаптації в Україні.

Інформаційною основою дослідження слугували актуальні нормативно-правові документи, що регулюють діяльність у сфері страхування, зокрема Закони України: «Про страхування», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», а також офіційні аналітичні матеріали та статистичні звіти Національного банку України – органу, відповідального за регулювання страхового ринку. Значне місце у дослідженні посідають наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, результати галузевих досліджень, аналітичні матеріали профільних організацій, а також ресурси мережі Інтернет, що містять актуальну інформацію щодо функціонування страхового ринку.

Випускна кваліфікаційна робота має логічну структуру та складається з таких основних частин: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (включає 50 найменувань). У роботі представлено: 5 аналітичних таблиць, 13 ілюстративних рисунків. Загальний обсяг дослідження – 53 сторінки друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність, функції та особливості страхового ринку як економічної категорії

Із моменту свого зародження страхування пройшло складний і багатовимірний шлях еволюції – від простих форм взаємодопомоги до потужного інструменту фінансової стабільності в економіці. Сьогодні страхова галузь становить невід’ємну частину фінансової системи держави, забезпечуючи механізми перерозподілу ризиків, захисту майнових інтересів та формування резервних фондів. На ранніх етапах розвитку страхування було тісно пов’язане з фінансово-кредитними операціями та розглядалося як допоміжна функція. Проте з часом воно трансформувалося у самостійну економічну категорію з характерними ознаками, принципами функціонування та специфікою правового регулювання. Цей перехід вимагав концептуального осмислення теоретичних засад, які б могли повноцінно відобразити суть страхових процесів і їхню роль у сучасній економіці.

Історичною передумовою виникнення страхування стала об’єктивна необхідність захисту від ризиків. Людство завжди стикалося з несподіваними подіями, що несли загрозу матеріальним благам і життю. З розвитком цивілізації зроста не лише кількість ризиків, але й масштаб можливих втрат. Це спричинило появу концепцій колективного розподілу збитків, що й лягло в основу формування інституту страхування. Наявність ризику як постійного супутника економічної діяльності стала ключовим чинником становлення страхових механізмів. Саме потреба в організованій системі компенсації збитків та пошуку джерел фінансування непередбачуваних витрат зумовила перехід від індивідуального самозахисту до колективних форм взаємодопомоги, які з часом набули інституційного оформлення у вигляді

страхових компаній.

Водночас, не менш важливу роль відіграли й інші чинники: соціальні, політичні, правові, економічні – саме їх сукупна дія сприяла формуванню страхування як окремої сфери діяльності з власною інфраструктурою, продуктами, інструментами та правилами регулювання. Попри наявність широкого кола теоретичних підходів до вивчення страхування, частина з них нині є застарілою, не відповідає сучасним викликам і не враховує трансформацій страхового ринку. Відсутність уніфікованого наукового підходу ускладнює ефективне використання страхування як регулятора економічних процесів та як інструменту управління фінансовими ризиками. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність переосмислення економічної сутності страхових послуг у контексті їх сучасної ролі у фінансовій системі та національному господарстві загалом.

У сучасній економічній та правовій літературі спостерігається відсутність єдиного, загальноприйнятого трактування терміну «страхова послуга». Така невизначеність спричиняє методологічні труднощі як у теоретичних дослідженнях, так і в практичній діяльності страховиків. Часто поняття підміняються суміжними категоріями або тлумачаться занадто вузько, що в результаті ускладнює ефективне управління страховими компаніями, формування продуктового ринку та здійснення регуляторної політики.

Різноманіття підходів до розуміння страхової послуги обумовлене як складністю її економічної природи, так і специфікою правового регулювання цієї діяльності. Деякі автори зосереджуються на технічній стороні процесу страхування, інші – на його функціональній або споживчій цінності.

Зокрема, С. Сухонос розглядає страхову послугу як процес, який не створює матеріального продукту, але змінює його якісні характеристики [40]. Подібну позицію займає і Т. Пшеничнюк [29], наголошуючи на нематеріальному характері страхової діяльності. Проте подібне трактування, хоча й частково відображає суть послуги, є надто обмеженим і не враховує специфіку страхування як економічного інструменту захисту.

Більш комплексного підходу дотримуються С. Скибінський та Н. Балук, які визначають страхові послуги як вид економічної діяльності, що створює цінність для споживача. На їхню думку, страхова послуга – це результат дій страховика (або його представників), які мають як матеріальний, так і нематеріальний характер і спрямовані на забезпечення захисту страхувальника через покриття ризиків та надання супутніх вигод [36]. Дане визначення акцентує увагу на важливі функції страхової послуги – наданні страхового захисту протягом усього періоду дії договору. При цьому важливо зазначити: для страхувальника послуга асоціюється переважно з виплатою страхового відшкодування в разі настання страхового випадку, у той час як для страхової компанії вона охоплює весь спектр дій від оцінки ризиків до супроводу клієнта та управління страховим портфелем.

Враховуючи різноманіття поглядів, можна стверджувати, що сутність страхової послуги полягає не лише у відшкодуванні збитків, а й у забезпеченні комплексного захисту економічних інтересів особи або організації. У найпростішій формі це може бути грошова виплата, але на практиці послуга охоплює ширший спектр дій: організацію технічної допомоги, юридичне консультування, доступ до бонусних програм, інформаційну підтримку тощо.

Варто також звернути увагу на подвійну природу страхової послуги. З одного боку, вона належить до фінансових послуг, оскільки пов'язана з перерозподілом коштів і формуванням страхових резервів. З іншого – має споживчий характер, оскільки кінцевим бенефіціаром виступає фізична чи юридична особа, яка набуває страхового продукту задля захисту власних інтересів. Таким чином, придбання страхової послуги передбачає витрату частини особистого або корпоративного доходу, що міг би бути спрямований на альтернативні потреби: споживання, заощадження або інвестування.

Отже, сучасне тлумачення поняття «страхова послуга» має враховувати її комплексну, багаторівневу природу, яка включає економічну цінність, юридичну відповідальність, фінансову інфраструктуру та соціальний ефект. Розуміння цієї категорії в її повноті є важливим як для теорії страхування, так і

для ефективної практичної реалізації страхових механізмів у національній економіці.

Включення страхової послуги до сфери економічних категорій пояснюється насамперед тим, що страхування є механізмом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві. Кошти страхувальників, які формують страхові резерви й тимчасово перебувають у розпорядженні страхової компанії, не лише гарантують виконання зобов'язань за договорами страхування, а й можуть виступати інвестиційним ресурсом на фінансовому ринку. Завдяки цьому страховики отримують додатковий прибуток та сприяють загальному розвитку фінансової системи.

Оскільки страхова послуга належить до фінансових послуг, її сутність визначається через специфіку функціонування страхових компаній. Страховики продають страхові продукти, споживча цінність яких полягає у задоволенні потреби клієнта в страховому захисті. Таким чином, страхова послуга являє собою комплекс операцій, пов'язаних із використанням страхових платежів для виплати страхового відшкодування та забезпечення прибутковості або, щонайменше, збереження реальної вартості активів компанії. У такому трактуванні страхова послуга відображає дві ключові функції: захисну та фінансово-інвестиційну.

Подальше розуміння природи страхової діяльності потребує її систематизації. Класифікація страхових операцій базується на багатьох аспектах, адже страхові компанії здійснюють різноманітні види діяльності, пропонують різні форми страхового покриття й працюють з широкою групою страхувальників. Тому групування страхових операцій доцільно здійснювати за кількома критеріями, що відображають особливості реалізації страхового захисту. Зокрема, класифікація може проводитися:

- за ступенем свободи волевиявлення потреби у страхуванні;
- за колом суб'єктів, яких охоплює страхування;
- за цільовим призначенням страхового захисту;
- за типом небезпеки або ризику;

за системою організації страхування чи іншими характерними ознаками.

Для більшої наочності класифікацію страхових послуг за критерієм свободи волевиявлення потреби в страховому захисті наведено на рис. 1.1, що дозволяє чітко простежити логіку поділу та особливості кожної групи.

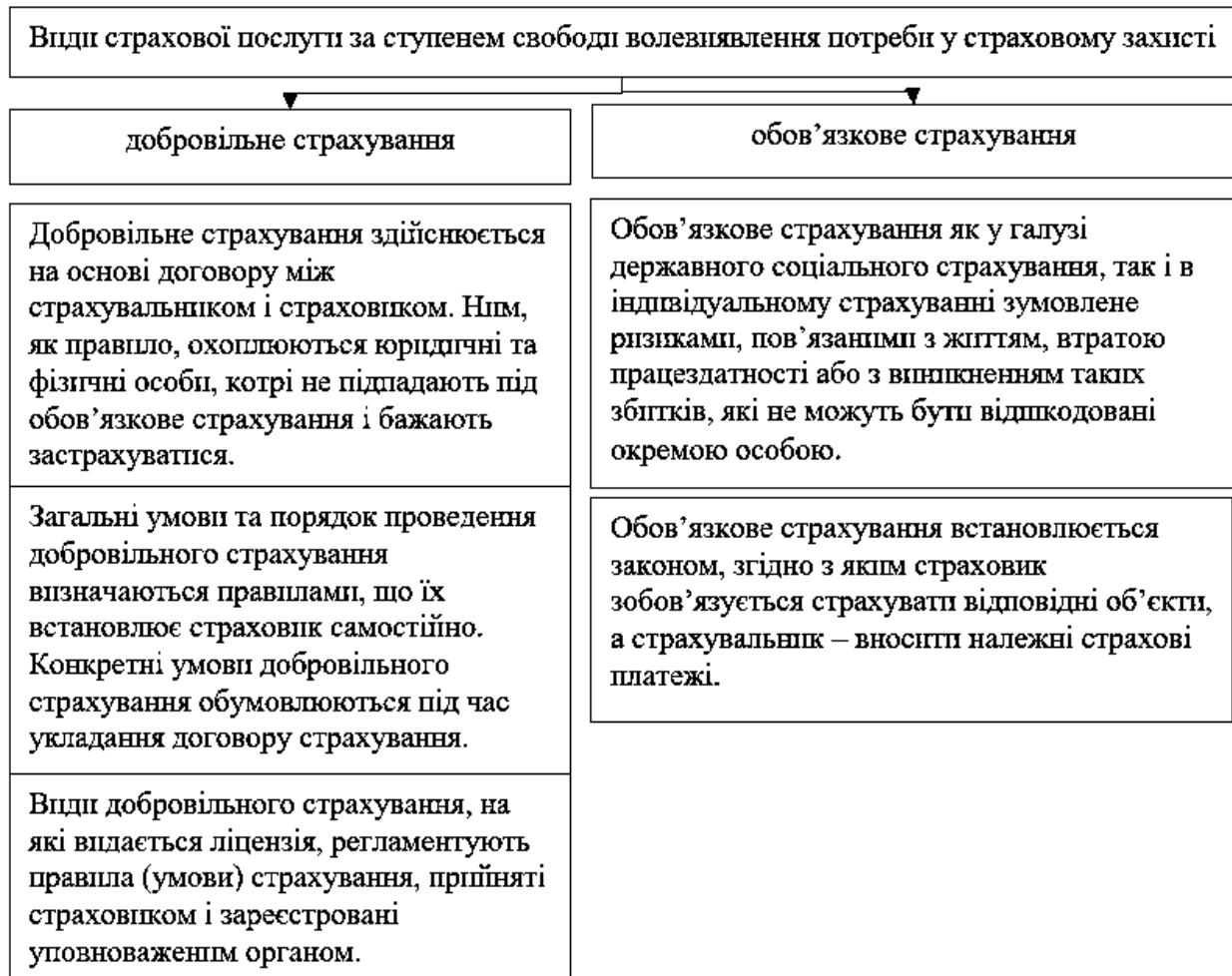

Рис. 1.1 Види страхової послуги за ступенем свободи волевиявлення потреби в страховому захисті та її особливості

Джерело: складено автором на основі [13]

Одним із основних підходів до класифікації страхової діяльності є поділ за характером об'єкта страхового покриття, що дає змогу чітко розмежувати напрями надання страхового захисту та визначити особливості страхових продуктів. У цьому контексті виділяють три основні категорії:

1. Особисте страхування.
2. Майнове страхування

3. Страхування відповідальності

Кожен із трьох основних видів страхування включає окремі підгалузі, що мають власну структуру та охоплюють специфічні види страхових продуктів (рис. 1.2).

Рис. 1.2 Види страхових послуг

Джерело: сформовано автором за [22]

Страхування відповідальності, як і страхування майна, належить до категорії страхування збитків. Водночас між цими видами існує принципова відмінність: якщо у майновому страхуванні обсяг потенційних втрат можна оцінити заздалегідь, то у випадку страхування відповідальності така оцінка є апріорі невизначеною, оскільки наслідки шкоди третім особам можуть мати непередбачуваний характер.

У ширшому контексті страхові послуги виступають інструментом

стимулювання економічного розвитку, адже створюють умови для ведення продуктивного бізнесу. Вони формують середовище, у якому підприємці готові впроваджувати інновації, маючи фінансовий захист від можливих втрат унаслідок реалізації ризиків. Такий захист підвищує готовність до ризику та активізує підприємницьку ініціативу, сприяючи розвитку інноваційної економіки.

Крім того, фінансова ефективність страхових компаній безпосередньо залежить від кількості страхувальників і страхових випадків. Чим вищий рівень охоплення страхуванням населення та бізнесу тим більший обсяг надходжень у вигляді страхових премій. Утім, часте настання страхових випадків призводить до зростання страхових виплат, що, у свою чергу, знижує прибутковість страховика. Тому страхові компанії зацікавлені у зменшенні частоти страхових подій, що також позитивно позначається на макроекономічній стабільності — адже накопичені страхові резерви можуть бути направлені на інвестування в реальний сектор економіки.

На макрорівні страховий сектор виконує низку важливих функцій у межах фінансової системи держави:

- 1) по-перше, страхові компанії є платниками податків, наповнюючи бюджети різних рівнів;
- 2) по-друге, за допомогою страхових механізмів підприємства і громадяни отримують захист від непередбачених фінансових втрат, що зменшує тиск на державні фінанси;
- 3) по-третє, через механізм акумуляції внесків формуються резерви, які можуть інвестуватися в прибуткові проєкти, посилюючи фінансову систему країни.

У цьому контексті важливим є осмислення поняття «страховий ринок», яке в науковій літературі розглядається з різних позицій. Так, Матвеев В.В. визначає страховий ринок як один зі складників фінансової інфраструктури, який взаємодіє з виробничою сферою, ринком капіталу, фондовим ринком та іншими елементами економіки [21].

Журавка О.С. акцентує на двоаспектній природі страхового ринку: з одного боку, його зумовлює об'єктивна потреба в страховому захисті, а з іншого – грошова форма організації страхових фондів пов'язує його з фінансовим ринком [12]. На думку Плиси В.Й., страховий ринок є формою організації грошових відносин, спрямованих на формування та розподіл страхового фонду для забезпечення захисту інтересів суспільства [27].

Узагальнюючи ці підходи, доцільним видається визначення, запропоноване Волковою В.В. та Мельником В.Є., які трактують страховий ринок як складник фінансового ринку, представлений сукупністю економічних відносин, що виникають у процесі надання страхових послуг. При цьому наголошується на існуванні взаємодії між страховими інституціями в межах певної території, де страховий продукт виступає об'єктом купівлі-продажу, на який формується попит і пропозиція [22]. На основі наведених визначень можна дійти висновку, що страховий ринок слід розглядати як структурну одиницю фінансового ринку, що виконує не лише функції захисту, а й акумуляції та ефективного перерозподілу фінансових ресурсів (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 чітко ілюструє, що розвиток страхового ринку України є не лише актуальною потребою, а й стратегічною умовою економічного відновлення держави. Як невід'ємна складова фінансового ринку, страхування відіграє ключову роль у формуванні стійкого економічного середовища. Його функції не обмежуються лише компенсацією збитків – страхова галузь активно акумулює фінансові ресурси, формує резервні фонди та направляє їх на інвестування, тим самим підтримуючи ліквідність і капіталізацію національної економіки. Крім того, страхування підвищує довіру до економічних процесів, створюючи передумови для стабільної підприємницької діяльності та захисту громадян у періоди кризових змін. У цьому контексті страховий ринок виступає одним із потенційних драйверів фінансової стабільності й сталого розвитку України.

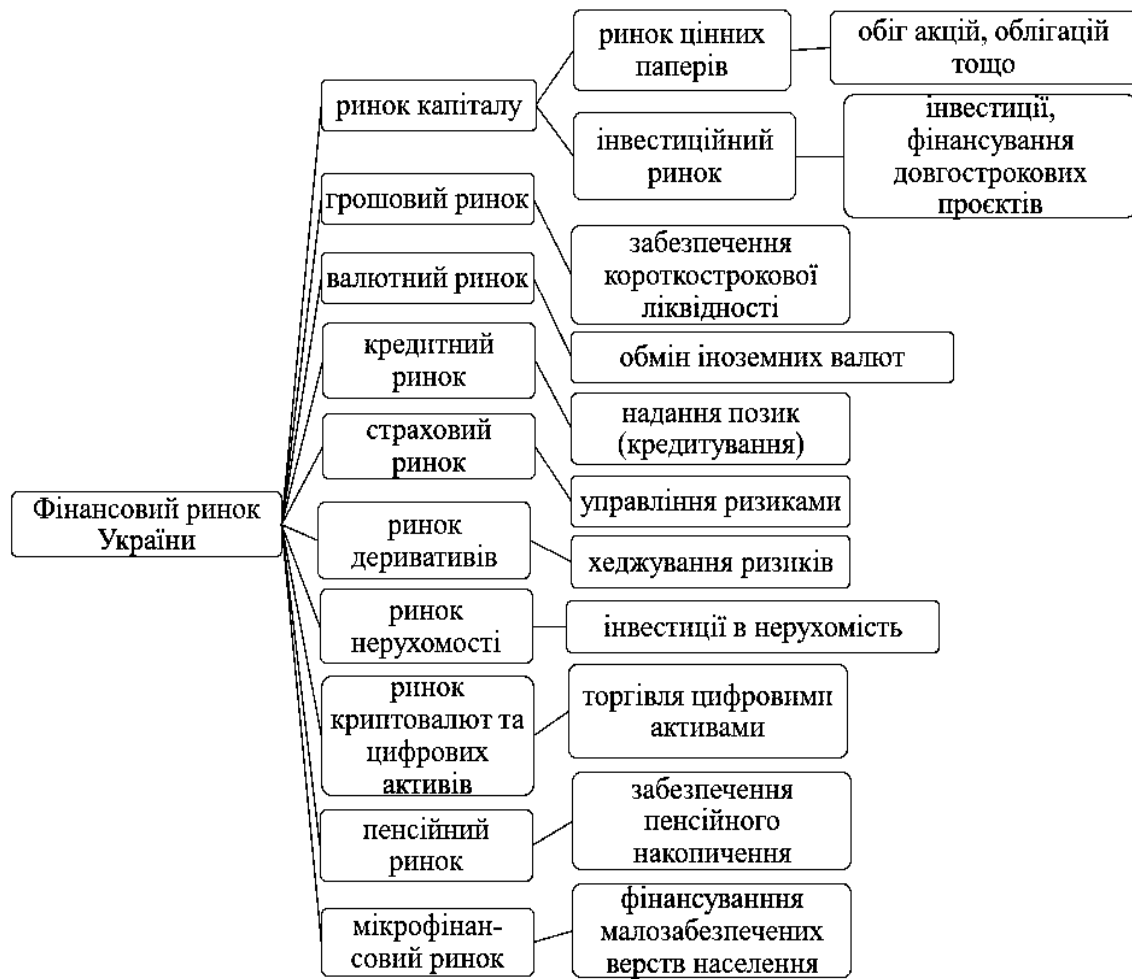

Рис. 1.3. Місце страхового ринку як структурної одиниці фінансового ринку України

Джерело: структуровано авторами

У сучасному страховому законодавстві України спостерігається відсутність чіткого закріплення терміна "страховий ринок", що відрізняє чинну редакцію Закону України «Про страхування» від його попередньої версії, яка втратила чинність. Зокрема, в оновленому законі не використовуються дефініції «страховий ринок» або «ринок страхових послуг», натомість вживаються споріднені категорії — «ринок страхування» та «страхова послуга» [35]. Це свідчить про зміну підходів до регулювання страхової сфери, що тепер більше орієнтовані не на опис ринку як структури, а на його функціональне наповнення передусім через взаємодію попиту і пропозиції на страхові послуги. Водночас це створює підґрунтя для теоретичних дискусій

щодо відмінностей і тотожності понять, які використовуються в науковій і нормативно-правовій практиці.

У цьому контексті доречно погодитися з позицією Ширіян А. та Ширіян Л., які вважають доцільним ототожнення термінів «страховий ринок», «ринок страхових послуг» та «ринок страхування». Такий підхід дозволяє забезпечити аналітичну єдність під час наукового дослідження та відображає реальну практику взаємодії суб'єктів у страховій галузі. Ці автори пропонують визначення, яке, на нашу думку, є одним із найповніших у науковому середовищі: «Ринок страхування – це відкрите економічне середовище з сукупністю місць купівлі та продажу страхових послуг і продуктів задля забезпечення захисту страхових інтересів клієнтів, і, водночас, частина ринку фінансових послуг, в якій мають бути реалізовані відповідні характеристики» [41].

Положення чинного Закону України «Про страхування» [46] формально розглядає страхування як вид цивільно-правових відносин, метою яких є захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання страхового випадку. Цей захист здійснюється за рахунок грошових фондів, сформованих із страхових премій (внесків), а також доходів, отриманих від інвестування цих коштів.

Згідно з науковими джерелами [21; 41], учасниками ринку страхових послуг є страховики, страхувальники, перестраховики, страхові посередники, а також регуляторні органи. Їх взаємодія визначає структуру та ефективність страхового ринку, який виступає не лише інструментом захисту, а й важливою складовою соціально-економічної стабільності держави. Страховий ринок забезпечує фінансову безпеку підприємств, сприяє підвищенню добробуту населення та стабілізації макроекономічних показників.

Як свідчить аналіз літератури [41; 46], страховий ринок можна розглядати як спеціалізовану сферу грошових відносин, у межах якої реалізується процес купівлі-продажу страхових послуг з метою надання страхового захисту. Саме тут формується попит і пропозиція на конкретні страхові продукти, що, у свою

чергу, визначає функціональну повноцінність ринку як елемента фінансової системи.

Водночас ефективність розвитку страхового ринку залежить не лише від нормативного регулювання, а й від реалізації ключових функцій, які притаманні цій системі. Відповідно до [21; 41], функції страхового ринку поділяються на загальні ринкові (формування попиту і пропозиції, забезпечення конкуренції, інвестиційне залучення тощо) та специфічні, пов'язані з його економічною природою.

До специфічних функцій, на думку авторки (узагальнено за [41]), слід віднести:

1. Ризикову функцію, що полягає в передачі страхувальником ризику страховику з метою компенсації можливих збитків у разі настання страхових подій, передбачених договором або законом.

2. Резервну функцію, яка передбачає створення страхового фонду, здатного покривати фінансові наслідки ризиків, що реалізуються.

3. Функцію заощаджень, яка виражається у накопиченні страхових внесків, особливо в довгострокових видах страхування (наприклад, життя), з можливістю їх повернення у разі відсутності страхового випадку.

4. Превентивну функцію, що реалізується у фінансуванні страховиками заходів щодо запобігання настанню страхових випадків або зниженню збитків.

5. Бюджетну функцію, яка передбачає участь страховиків у формуванні доходів бюджету через сплату податків і зборів, таким чином підтримуючи реалізацію державної фіскальної політики.

6. Інвестиційну функцію, сутність якої полягає у розміщенні акумульованих страхових резервів на ринку фінансових активів.

Таким чином, страховий ринок – це не лише механізм фінансового захисту, а й багатофункціональна економічна структура, що виконує важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності, економічного зростання та інвестиційної активності в державі.

1.2 Інституційна структура та механізми функціонування страхового ринку

До початку повномасштабної війни у 2022 році ринок страхування в Україні перебував на етапі стабілізації та поступового розвитку. Страхові компанії нарощували обсяги діяльності, вдосконалювали якість обслуговування, розширювали лінійки страхових продуктів і впроваджували цифрові інструменти. Зростала довіра споживачів, що свідчило про поступове відновлення ринку після кризи 2014 року.

Однак із початком активної фази воєнних дій ситуація кардинально змінилася. По-перше, різке зростання політичної та економічної невизначеності створило нові, безпрецедентні ризики для всіх учасників ринку страхування. По-друге, безпосередній вплив війни на соціально-економічну інфраструктуру країни призвів до зростання кількості страхових випадків – від пошкодження майна до втрати здоров'я чи життя, що, у свою чергу, спричинило збільшення обсягів страхових виплат. Така ситуація поставила страховий ринок у стан критичної напруги, особливо в частині виконання зобов'язань перед клієнтами.

Незважаючи на складні виклики, які постали перед Україною після 2014 року, до 2022 року економіка демонструвала ознаки поступового відновлення. Основні характеристики економічного стану напередодні повномасштабного вторгнення були такими:

1. Позитивна динаміка ВВП: країна демонструвала економічне зростання, хоча і не досягла рівнів, що передували кризі 2014 року.

2. Активізація реформ: відбувалися зміни у сфері державного управління, антикорупційної політики, енергетичної незалежності та модернізації інфраструктури.

3. Відносна фінансова стабільність: інфляційні процеси були контрольованими, а валютний курс залишався стабільним.

4. Міжнародна підтримка: Україна отримувала фінансову допомогу та кредити від МВФ, ЄС та інших партнерів, що підтримувало платіжний баланс.

5. Обмежене, але наявне інвестування: попри складний інвестиційний клімат, окремі сектори (зокрема ІТ, агросектор, відновлювальна енергетика) демонстрували позитивні сигнали.

У сукупності ці фактори створювали умови для зростання фінансових ринків, зокрема й страхового сектору, який мав потенціал перетворитися на одного з драйверів внутрішнього інвестування та захисту капіталу.

Із початком повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року економічна реальність країни зазнала докорінної трансформації. Основні негативні зрушення в макроекономічній ситуації можна узагальнити наступним чином:

1) обвальне падіння ВВП: унаслідок знищення інфраструктури, втрати контрольованих територій і скорочення виробництва, валовий внутрішній продукт суттєво знизився.

2) тиск на валютний ринок: в умовах посиленої невизначеності гривня зазнала девальваційного тиску, хоча Національний банк України запровадив жорсткі заходи для утримання курсової стабільності.

3) прискорення інфляції: зростання цін на продовольство, енергоносії та імпорتنі товари спричинило відчутний інфляційний шок для споживачів.

4) перерозподіл бюджету на військові потреби: значна частина державного фінансування була спрямована на оборону, що призвело до зростання потреби в зовнішньому фінансуванні та збільшення державного боргу.

5) порушення зовнішньоекономічних зв'язків: військові дії унеможливили нормальне функціонування логістики, що особливо вплинуло на експорт продукції АПК, металургії та хімічної промисловості.

6) скорочення підприємницької активності: значна кількість МСП припинила діяльність або зазнала втрат через зниження попиту, проблеми з постачанням і евакуацію персоналу.

7) Потреба у відновленні: руйнування інфраструктури, житлового фонду та об'єктів критичної інфраструктури створили величезний попит на ресурси

для післявоєнного відновлення, що відкриває перспективи для нового економічного циклу, але з високими початковими витратами.

Таким чином, страховий ринок в Україні, як і економіка загалом, зазнав потужного потрясіння, спричиненого війною. Якщо до 2022 року існували об'єктивні передумови для стабілізації й зростання, то з початком вторгнення ці перспективи були різко скориговані. Нові виклики змінили пріоритети – замість розвитку з'явилася потреба в адаптації, виживанні та реструктуризації ринкових механізмів. Водночас роль страхування в нових умовах не зменшилась, а навпаки – зросла, адже саме страхові механізми здатні частково компенсувати втрати, стимулювати інвестиції та забезпечити базові умови для післявоєнного відновлення економіки.

Упродовж останніх років в Україні відбулося значне оновлення законодавчої бази у сфері фінансових послуг, зокрема тих, що стосуються страхування. Прийняття низки нових нормативно-правових актів відобразило прагнення держави адаптувати законодавство до міжнародних стандартів та удосконалити регулювання ринкових відносин у фінансовому секторі.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», страхова послуга розглядається як вид фінансової послуги, яка надається страховиком для задоволення потреб потенційного страхувальника у страховому захисті на підставі договору страхування [32]. Це положення формує базову правову рамку для розуміння страхування як складника ширшого фінансового ринку.

Значним кроком уперед стало прийняття нової редакції Закону України «Про страхування», яка орієнтована на гармонізацію з міжнародними актами, зокрема положеннями Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS) [31; 7]. У новому законі чітко розмежовано діяльність зі страхування та діяльність із супровідних послуг, а також уперше систематизовано 23 класи страхування. Це дозволяє уніфікувати страхові продукти за міжнародною класифікацією, що є передумовою інтеграції у глобальний фінансовий простір.

Важливо зазначити, що на відміну від попередніх редакцій, новий закон

не містить термінів «страховий ринок» або «ринок страхових послуг». Натомість використовуються категорії «ринок страхування» та «страхова послуга», що свідчить про зміну акцентів з інституційного підходу на функціональний. Закон фокусується на понятті ринку як системи взаємодії учасників, які формують попит і пропозицію на страхові продукти, а також включає не лише страхування і перестраховування, а й супровідні послуги та управління активами страховиків. Це дає підстави погодитися з точкою зору Ширіян А. та Ширіян Л., які ототожнюють поняття "ринок страхування", «ринок страхових послуг» та "ринок страхового захисту", вважаючи їх синонімічними в межах сучасного правового поля. На думку авторів, ринок страхування – це відкрите економічне середовище, у якому здійснюється купівля-продаж страхових продуктів для захисту інтересів клієнтів, і яке, водночас, є частиною ринку фінансових послуг [41].

Таке трактування підтверджується також зіставленням положень Закону України «Про страхування» з нормами Законів «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та «Про державне регулювання ринків фінансових послуг», де зазначено, що до ринків фінансових послуг належать професійні сегменти банківських, страхових, інвестиційних та інших послуг, пов'язаних з обігом фінансових активів [31–33]. Отже, страховий ринок розглядається як підсистема фінансового ринку, що виконує спеціалізовану функцію захисту ризиків.

Окрему увагу слід звернути на географічний та продуктовий підходи до визначення ринку, що широко застосовуються у міжнародному праві. Так, у законодавстві Міністерства юстиції та Федеральної торгової комісії США ринок розглядається як простір, у межах якого компанія не здатна самотійно впливати на ціноутворення, що дозволяє виділити окрему географічну зону для аналізу конкуренції [44]. Цей підхід цілком прийнятний і для українського страхового ринку, який є відкритим і конкурентним середовищем. У його структурі присутні страхові компанії з іноземним капіталом, а також міжнародні інвестори, які активно вкладають кошти в українську страхову

галузь. Це зумовлює формування двосторонніх фінансових потоків – як вхідних (інвестиції, трансфери, перестрахування), так і вихідних (виплати, транскордонні угоди, реінвестування).

Отже, сучасне законодавче поле в Україні забезпечує уніфіковане функціональне розуміння страхового ринку як складника фінансового середовища. Незважаючи на відсутність єдиного терміна, аналіз законів, нормативних актів і наукових позицій дозволяє стверджувати, що поняття «ринок страхування», «ринок страхових послуг» і «ринок страхового захисту» можна вважати тотожними у практичному та науково-аналітичному контексті. Український страховий ринок – це структурно відкритий та інтегрований сегмент, що бере участь у міжнародному фінансовому обігу та відіграє важливу роль у стабілізації національної економіки.

У наукових дослідженнях Л. В. Шірінян, виконаних у межах теорії відкритих систем, запропоновано методологічний підхід і систему критеріїв для оцінки відкритості страхового ринку, якими й скористаємося в даному дослідженні (табл. 1.1) [17].

Одним із таких індикаторів є коефіцієнт відкритості ринку, який визначається за формулою:

$$\phi K = 100\% \text{ IK} / \text{СК} \quad (1.1)$$

де ІК – іноземний капітал в статутному капіталі страховиків,

СК – статутний капітал всіх постачальників послуг страхування на ринку,

ϕK – ступінь відкритості ринку (у %).

Крім цього, відкритість ринку можна оцінити через аналіз перестраховальної діяльності, зокрема – частки страхових премій, переданих перестраховикам-нерезидентам. У цьому випадку застосовується така формула:

$$\phi П = 100\% \text{ ПН} / \text{ПП} \quad (1.2)$$

де ПН – премії, що належать перестраховикам-нерезидентам,

ПП – загальний осяг премій переданих в перестраховання на ринку.

Таблиця 1. 1

Теоретичні характеристики відкритості ринку страхування

Критерій показника ϕ	Характеристика ринку
$0\% < \phi < 1\%$	ізолюваний, замкнутий
$1\% \leq \phi \leq 10\%$	закріптий, автономний, незалежний,
$10\% < \phi \leq 35\%$	оптимально відкритий, слабо-залежний
$35\% < \phi \leq 50\%$	відкритий і залежний
$50\% < \phi < 75\%$	відкритий і сильно-залежний
$\phi > 75\%$	афілійований (частка іншого ринку)

Згідно з розрахунками (табл. 1.2), страховий ринок України у 2023 році характеризується високим рівнем відкритості. Коефіцієнт відкритості за часткою іноземного капіталу в статутному капіталі страховиків становить 37,3%, що свідчить про значну присутність іноземних інвесторів у структурі національного страхового бізнесу. Ще більш показовим є рівень залежності у сфері перестраховання – 80% премій було передано перестраховикам-нерезидентам, що вказує на сильну зовнішню залежність у розподілі ризиків.

Таблиця 1.2

Фактичні значення показників відкритості ринку страхування

Рік	N	ϕ_K (%)	$\phi_{ПП}$ (%)
2013	407	30,9	18,70
2014	382	33,1	15,77
2015	361	32,5	25,53
2016	310	25,3	31,38
2017	294	28,7	18,52
2018	281	28,8	16,71
2019	233	26,4	19,73
2020	210	33,0	43,03
2021	155	37,3	56,85
2022	128	37,3	73,02
2023	101	37,3	80,89

Джерело: Авторські розрахунки на основі запитів авторів до НБУ [31].

Урахування відкритості національного страхового ринку є важливим чинником для формування сучасного визначення його економічної сутності. Враховуючи рівень участі іноземного капіталу, масштаби перестраховування за межами країни та активну присутність міжнародних гравців, доцільно трактувати ринок страхових послуг (або ринок страхування) як відкрите економічне середовище, у межах якого здійснюється купівля-продаж страхових продуктів з метою забезпечення страхового захисту, і яке одночасно є складовою фінансового ринку. Такий ринок характеризується низкою ключових ознак:

1) наявністю системи взаємодії між основними учасниками — страхувальниками, страховиками, перестраховиками, посередниками, саморегульованими та професійними об'єднаннями;

2) формуванням вхідних та вихідних фінансових потоків, зокрема через залучення іноземного капіталу або передачу ризиків перестраховикам-нерезидентам;

3) виникненням ринкового попиту та пропозиції внаслідок поведінки суб'єктів ринку та специфіки перерозподільчих фінансових відносин;

4) формуванням вартості страхування через розрахунок премій, відшкодувань і тарифів, що визначаються умовами договору і ринковими чинниками;

5) можливістю появи синергетичних ефектів, нових форм взаємодії та неочікуваної ринкової поведінки у процесі конкуренції та об'єднання страхових компаній;

6) реалізацією права споживача на вибір, що передбачає можливість обирати між різними надавачами страхових послуг відповідно до потреб у захисті.

Із 2020 року регуляторну функцію на ринку виконує Національний банк України, який не лише наглядає за дотриманням законодавства, а й контролює поведінку страховиків щодо клієнтів, встановлює вимоги до діяльності компаній та має право застосовувати заходи впливу, включно зі штрафними

санкціями [31]. У цьому контексті НБУ розглядається не лише як наглядовий орган, а як фактичний учасник ринку, що опосередковано впливає на рівень і якість страхового захисту.

Паралельно функції контролю за конкуренцією здійснює Антимонопольний комітет України, що діє в межах Закону України «Про захист економічної конкуренції» [34]. Хоча Комітет не є стороною страхових правовідносин, він відіграє важливу роль у забезпеченні рівних умов для гравців ринку та недопущенні монополізації. Ще одним регулятором є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), яка контролює діяльність страховиків як емітентів цінних паперів, а також у сфері недержавного пенсійного забезпечення [24]. Це підкреслює багаторівневий характер регулювання страхового ринку, який охоплює не лише страхові послуги, а й фінансову, інвестиційну та пенсійну діяльність.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1 Стан і тенденції розвитку страхового ринку України в період трансформацій

У сучасних умовах трансформація страхового ринку України набуває стратегічного значення не лише як чинник підвищення ефективності фінансового сектору, а й як важливий інструмент післявоєнного економічного відновлення. Попри те, що страхові компанії не переважають за кількістю серед небанківських фінансових установ, вони акумулюють понад 24% активів цього сегмента, що свідчить про їх системну роль в економіці та потенціал у фінансуванні реального сектору через інвестиційне використання страхових резервів.

Страховий ринок виконує критично важливу функцію – забезпечення захисту майнових і фінансових інтересів населення, бізнесу та громад, що особливо актуально в умовах війни, макроекономічної нестабільності та зростання ризиків. Розвиток страхових послуг не лише підтримує фінансову стабільність, а й слугує каталізатором активності на ринку капіталу, стимулюючи економічне зростання.

Водночас український ринок страхування стикається з рядом системних викликів:

- 1) низький рівень проникнення страхових продуктів у економіку,
- 2) обмежена довіра населення до страховиків,
- 3) недостатня фінансова грамотність,
- 4) низький рівень доступності послуг через інфраструктурні та соціально-економічні бар'єри,
- 5) регуляторні прогалини,
- 6) загальна економічна нестабільність.

Подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу: зміцнення нагляду з боку держави, впровадження прозорих стандартів надійності страхових компаній, підвищення обізнаності громадян, створення цілодобового онлайн-доступу до страхових сервісів та розвиток технологічних рішень у форматі InsurTech. Формування інноваційної страхової екосистеми стане ключовим фактором модернізації галузі.

У глобальному контексті цифровізація відіграє дедалі важливішу роль, зумовлюючи зростання значущості страхового ринку. Поряд із класичними напрямками майновим, медичним, автострахуванням і страхуванням відповідальності зростає попит на нові, адаптовані до сучасних викликів страхові продукти. Серед них: поліси захисту від воєнних ризиків, кібератак, збитків у аграрному секторі та втрат, пов'язаних з інвестиційною діяльністю.

Гнучкість і адаптивність – визначальні якості ефективного страховика в умовах турбулентності. Цифрові технології дозволяють оптимізувати внутрішні процеси, прискорити врегулювання страхових випадків, забезпечити прозорість взаємодії з клієнтами та впроваджувати персоналізовані страхові рішення, які базуються на аналізі даних.

На тлі війни, економічних ризиків та інтеграції у європейський фінансовий простір, розвиток страхового ринку потребує нової стратегічної рамки. Інвестиції в цифрову інфраструктуру, розширення спектра страхових продуктів, підвищення професійного рівня персоналу та вдосконалення регуляторної політики створять умови для стійкого зростання як самої галузі, так і фінансового ринку в цілому.

На рис. 2.1 представлено глобальні тенденції обсягів страхових премій у період 2019–2023 рр., що демонструють стабільне зростання у сегментах life-страхування та non-life, і можуть слугувати орієнтиром для розвитку українського ринку в контексті глобалізації.

Рис. 2.1 Динаміка загального світового обсягу страхових премій та у розрізі ринків life і non-life за 2019-2023 рр., млн дол. США

Джерело: складено авторами на основі [47-50]

Упродовж 2019-2023 років світовий ринок страхування демонстрував помірне, але стійке зростання: загальний обсяг страхових премій збільшився на 14,4%. Найвищі темпи приросту було зафіксовано у 2021 році, що, ймовірно, пов'язано з економічним пожвавленням після пандемії COVID-19. Сегмент non-life страхування вирізнявся особливою динамікою – за п'ять років він зріс на 28%, зберігаючи позитивну тенденцію. Водночас обсяги премій у секторі life страхування залишалися практично стабільними, з незначним зниженням на 1%, що свідчить про насиченість ринку та певну інертність попиту в цьому сегменті.

На відміну від глобальних трендів, ситуація на страховому ринку України була значно менш стабільною. Коливання обсягів страхових премій впродовж аналізованого періоду виявили високу чутливість до внутрішньоекономічних та політичних факторів, зокрема до війни, фінансової кризи та інфляційного тиску. Значна частина активів страховиків вкладалася у депозитні інструменти банківського сектору, що зумовлює прямий зв'язок між станом банківської системи та стійкістю страхової галузі.

Одним із ключових показників, що впливають на конкурентне середовище, є кількість компаній, які працюють на ринку. Протягом 2019–2023 років в Україні спостерігалось поступове скорочення кількості страховиків, як у сегменті non-life, так і у life страхуванні. Це зменшення супроводжувалося загальним спадом премій, особливо у кризовому 2022 році. Водночас, уже в 2023 році ринок почав демонструвати ознаки відновлення: обсяг премій у non-life секторі перевищив рівень 2020 року (41,85 млрд грн проти 40,16 млрд грн), а в сегменті life досяг показника вищого за докризовий 2019 рік (5,16 млрд грн у 2023 р. проти 4,62 млрд грн у 2019 р.) (рис. 2.2). Ці дані свідчать про адаптаційний потенціал галузі до складних умов, що дозволяє очікувати подальшого зростання за умови стабілізації економіки та підтримки з боку держави й іноземних інвесторів.

Рис. 2.2. Обсяг страхових премій України та окремо за послугами life та non-life за 2019–2023 рр., млн грн.

Джерело: складено авторами за [10; 23]

У 2023 році загальний обсяг страхових премій в Україні склав 47015,0 млн грн, що на 11,3% менше, ніж у 2019 році. Попри це, позитивна динаміка у період 2022-2023 років, де зростання становило 18,4%, вказує на поступове

відновлення страхової галузі після шоку, спричиненого повномасштабною агресією з боку росії. Таке зростання також свідчить про підвищення фінансової ефективності діяльності страхових компаній у нових економічних умовах.

Для ґрунтовної оцінки розвитку страхового ринку важливо використовувати якісні індикатори, що дають ширше уявлення про його економічну інтеграцію та доступність для населення. До таких належать:

Рівень проникнення страхування (Insurance Penetration Rate) – частка страхових премій у структурі ВВП, що демонструє ступінь залучення страхування в економіку.

Страхова щільність (Insurance Density) – обсяг страхових премій на одного мешканця країни, який дозволяє оцінити доступність і популярність страхових послуг серед населення.

На глобальному рівні у 2023 році лідерами за показником penetration rate стали: Гонконг – 17,2%, США – 11,9%, Південна Африка – 11,5% (рис. 2.3).

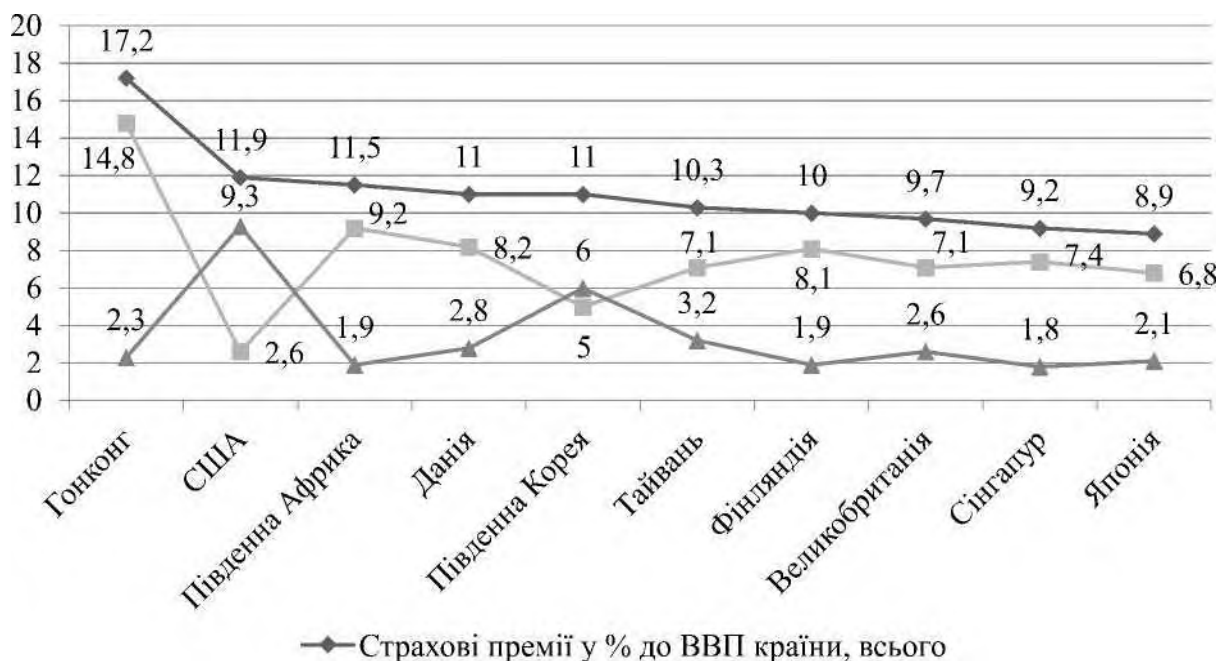

Рис. 2.3. Значення показника Insurance Penetration Rate у розрізі ТОП-10 країн за 2023 р., %

Джерело: складено авторами на основі [47-50]

Високий рівень проникнення страхування є показником зрілості страхового ринку та свідчить про активну інтеграцію страхових послуг у національну економіку. Варто зазначити, що у 2023 році найвищі значення penetration rate у сфері life-страхування спостерігалися в Гонконзі, Південній Африці та Данії, тоді як за напрямом non-life лідером залишалися США із показником 2,6%. Аналізуючи топ-10 країн, більшість з них демонструє переважання страхування життя, що підтверджує глибоке впровадження довгострокових фінансових інструментів у моделі соціального захисту.

Іншим важливим критерієм є страхова щільність (Insurance Density) — показник, який відображає середній обсяг страхових премій, сплачених однією особою за рік. Високе значення цього індикатора свідчить про широку доступність страхових продуктів, високий рівень фінансової обізнаності населення та довіру до інституту страхування. У 2023 році світовими лідерами за обсягом страхової щільності стали: США – \$9640, Гонконг – \$8769, Сінгапур – \$7799 (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Значення показника Insurance Density у розрізі ТОП-10 країн за 2023 р., дол. США

Аналіз даних, представлених на рис. 2.5, дає змогу комплексно оцінити поточний стан страхового ринку України за ключовими якісними показниками та порівняти його з глобальними орієнтирами. Зокрема, упродовж 2019–2023 років рівень проникнення страхування в економіку України залишався надзвичайно низьким – у середньому 1,07%, що суттєво поступається середньому значенню в групі ТОП-10 країн світу, яке у 2023 році становило 11,1% (рис. 2.3).

Ще більш показовим є показник страхової щільності: у 2023 році він становив лише 34 долари США на особу, тоді як середній рівень у провідних країнах світу сягав 6618 доларів США (рис. 2.4). Така значна різниця свідчить про вкрай обмежене використання страхових інструментів серед українського населення.

Рис. 2.5. Динаміка показників Insurance Penetration Rate та Insurance Density України за 2019-2023 р.

Джерело: складено авторами за [10; 23]

Низькі значення обох індикаторів вказують на те, що: страхування недостатньо інтегроване в економічну систему країни, що типово для ринків, які лише формуються; страхові продукти залишаються малодоступними для більшості громадян через низький рівень доходів або слабку регіональну інфраструктуру; в Україні зберігається низький рівень страхової культури та фінансової обізнаності, що також стримує розвиток галузі.

У державах із перехідною економікою становлення страхового ринку відбувається повільними темпами, що зумовлено низкою об'єктивних бар'єрів. Серед ключових перешкод – низький рівень фінансової обізнаності населення, обмежена інфраструктура для надання страхових послуг, нестабільна економічна ситуація та дефіцит довіри до страхових інституцій. Незважаючи на це, такі країни демонструють високий потенціал для розвитку страхової галузі, особливо в умовах активного впровадження цифрових технологій, поступового підвищення добробуту громадян і зростання інтересу до інноваційних страхових рішень.

Один із основних векторів модернізації ринку – розвиток InsurTech, який передбачає інтеграцію цифрових технологій у страхову діяльність з метою підвищення її ефективності, прозорості та клієнтоорієнтованості. До основних інструментів InsurTech належать: автоматизація бізнес-процесів, використання штучного інтелекту та машинного навчання, застосування хмарних сервісів, а також створення мобільних платформ і онлайн-сервісів для страхування. Це дозволяє компаніям не лише знижувати операційні витрати, а й забезпечувати доступ до страхових продуктів у режимі 24/7, що особливо актуально для країн із слаборозвиненою фізичною інфраструктурою.

Попри високі очікування, 2023 рік позначився продовженням негативної динаміки в InsurTech-секторі: обсяг інвестицій знизився другий рік поспіль після пікового 2021 року, коли він сягнув 16,363 млн дол. США, а кількість укладених угод досягла 470 одиниць (рис. 2.6). Це може свідчити про перегляд інвесторами своїх стратегій, обумовлений економічною турбулентністю, переоцінкою ризиків або зміною фокусів на більш зрілі проєкти з доведеною

ефективністю.

Рис. 2.6. Динаміка світового річного обсягу фінансування InsurTech та кількості угод за 2019-2023 рр.

Джерело: складено авторами за [10]

Упродовж 2019-2023 років глобальні обсяги фінансування InsurTech зменшилися на 26,1 %, а кількість укладених угод – на 23,6 %. Порівняно з рекордним 2021 роком, у 2023-му інвестиції скоротилися майже на 70 %, а кількість угод – на 32,3 %. Однак це зниження не слід інтерпретувати виключно як негативну тенденцію. Швидше йдеться про переосмислення стратегій, перегляд бізнес-моделей та адаптацію до нових викликів, зокрема трансформації галузі у межах трьох етапів цифрової еволюції страхування [46].

Перший етап – «Цифрове страхування» – полягає в автоматизації процесів, оптимізації обслуговування клієнтів, удосконаленні систем врегулювання претензій та побудові нових цінових стратегій. Другий – «Підключене страхування» – передбачає інтеграцію страхових послуг у цифрові екосистеми, використання технологій IoT та альтернативних джерел даних для точнішої оцінки ризиків. Третій – «Генеративне страхування» – відображає нову фазу трансформації, пов'язану з адаптацією до глобальних викликів, зокрема кіберзагроз, кліматичних ризиків та впливу генеративного

штучного інтелекту. У цьому контексті страховики використовують новітні технології для моделювання складних ризиків та розробки адаптивних продуктів, що свідчить про зрілість галузі в умовах швидких змін.

У 2023 році найвищу активність на ринку InsurTech демонстрували стартапи у таких напрямках, як управління ризиками, автострахування, охорона здоров'я, забезпечення працівників та дотримання регуляторних норм [46]. Це свідчить про фокус на практичні, масштабовані рішення, що мають попит як у розвинених, так і в перехідних економіках.

Із цього випливає, що розвиток цифрових технологій відкриває нові горизонти для формування інноваційних страхових сервісів, орієнтованих на індивідуальні потреби клієнтів. Саме створення страхових екосистем за аналогією з банківськими, де активно співпрацюють страхові компанії, технологічні провайдери та інші учасники ринку, є перспективним напрямом для України [9; 37]. Такі екосистеми повинні будуватися на базі партнерських бізнес-моделей, що передбачають взаємовигідну співпрацю, обмін даними та спільну розробку страхових продуктів.

Успішна реалізація такого підходу вимагає сучасного нормативно-правового забезпечення, яке б врегульовувало відносини між учасниками екосистеми, гарантувало захист персональних даних, а також забезпечувало прозорість та фінансову безпеку клієнтів. У цьому контексті співпраця страхових компаній із регуляторами є необхідною умовою формування довіри до галузі.

Інтеграція з InsurTech-компаніями відкриває нові можливості для зняття регуляторних обмежень, розширення спектра страхових послуг, виходу на нові ринки та впровадження клієнтоорієнтованих рішень, що покращують сервіс і оптимізують витрати. Саме екосистемна модель дозволяє страховикам оперативно адаптуватися до змін зовнішнього середовища та створювати додану вартість через синергію традиційного і цифрового страхування.

Однак, успіх впровадження InsurTech залежить не лише від технологій, а й від змін у корпоративній культурі, бізнес-етиці та ділових комунікаціях. Без

розвитку етики взаємодії з клієнтами, інвесторами та партнерами, цифровізація може залишитися поверхневою. Саме високий рівень сервісу, персоналізація продуктів, емпатійне спілкування та професійна етика стають новими стандартами якості у сфері страхування. Крім того, формування страхових екосистем передбачає побудову стратегічних альянсів, що базуються не на конкуренції, а на кооперації, спільних цінностях і прозорості, що створює основу для більш стійкого, гнучкого й динамічного страхового ринку, спроможного відповідати на сучасні виклики. Отже, інтеграція InsurTech, розвиток партнерських моделей, етична ділова поведінка та персоналізоване обслуговування – це фундаментальні передумови сталого розвитку ринку страхування в новій цифровій реальності.

2.2 Оцінка стану та фінансових показників ринку страхових послуг України

Аналіз функціонування економічних систем в умовах кризових трансформацій, зокрема страхового ринку, має надзвичайно важливе значення для розуміння поведінки учасників ринку, дій регуляторів і оцінки довгострокових наслідків. Такі дослідження створюють підґрунтя для формування ефективних механізмів регуляторного реагування та запобігання майбутнім загрозам. Особливу складність становить вивчення функціонування українського страхового ринку в періоди системних потрясінь, оскільки поточна ситуація є безпрецедентною за масштабами й характером впливів, а напрацьовані підходи до протидії аналогічним викликам або недостатньо відомі, або повністю відсутні.

У 2020–2023 рр. ринок страхування України зазнав декількох взаємопов'язаних шоків, що кардинально трансформували умови його функціонування. З одного боку, вплив глобальної пандемії COVID-19, що спричинив значні соціально-економічні виклики, супроводжувався

інституційними змінами в межах реформи «спліт» передачі функцій регулювання небанківського фінансового сектору Національному банку України. З іншого з 24 лютого 2022 року страховий сектор потрапив під надзвичайний тиск через повномасштабне вторгнення російської федерації, що різко посилило і без того нестабільне середовище.

В умовах військової агресії українські страхові компанії опинилися в умовах багатовекторної кризи. Основні проблеми включали:

1. Фізичні втрати інфраструктури – офіси страховиків, що діяли у східних та південних регіонах, зазнали пошкоджень або були повністю знищені, зокрема на тимчасово окупованих територіях;

2. Людські втрати – значна частина працівників постраждала внаслідок бойових дій, долучилася до сил територіальної оборони чи Збройних сил України; частина працівників зникла безвісти або була змушена покинути країну;

3. Порушення операційної діяльності – страховики намагалися адаптувати свою діяльність до нових умов, у тому числі організовуючи роботу з укриттів, однак технічна неготовність таких локацій (відсутність резервного живлення, доступу до Інтернету тощо) істотно обмежувала ефективність таких спроб.

Для аналізу ситуації на страховому ринку у зазначений період було використано статистику Національного банку України [1; 23; 25], а також відкриті джерела [38], які дозволили дослідити динаміку ключових показників.

Важливою віхою в історії сучасного регулювання страхового ринку стало набуття Національним банком України функцій нагляду з 01.07.2020 року — в межах інституційної реформи «спліт». До повноважень НБУ перейшло регулювання 215 страхових компаній. В умовах нового підходу до нагляду було встановлено низку жорстких вимог, які, на нашу думку, визначають сучасну архітектуру ринку страхування. Зокрема:

1) обов'язкова наявність ліцензії та внесення до державного реєстру фінансових установ;

- 2) формування статутного капіталу виключно у грошовій формі;
- 3) вимоги до прозорості структури власності, дотримання мінімального розміру капіталу;
- 4) встановлення нормативів платоспроможності та подання фінансової звітності за стандартами МСФЗ;
- 5) запровадження обов'язкової зовнішньої аудиторської перевірки та функціонування внутрішнього аудиту;
- 6) щоквартальне звітування до НБУ, обов'язкове ведення облікових систем та цифрових реєстрів;
- 7) механізм виходу з ринку шляхом анулювання ліцензій та виключення з держреєстру.

Ці інституційні зміни стали фундаментом для більш прозорої, стійкої та регульованої моделі функціонування страхового ринку. Однак, надалі ринок мав адаптуватися не лише до нових правил регуляторної гри, а й до екстремальних умов війни, що поставили галузь у критичну залежність від зовнішніх шоків, доступу до фінансування та збереження довіри з боку клієнтів.

Згідно з даними Національного банку України [25], у період 2020–2021 років кількість страхових компаній на вітчизняному ринку скоротилася на 46 учасників, що становить понад 21% від загальної кількості. Із них лише 8 компаній були виведені з ринку примусово внаслідок застосування регулятором заходів впливу. Решта припинили діяльність добровільно – шляхом відкликання ліцензій за власною ініціативою.

Станом на 15 вересня 2021 року в Державному реєстрі фінансових установ значилося 169 страхових компаній, з яких 17 спеціалізувалися на страхуванні життя. Проте вже на 1 вересня 2022 року кількість зареєстрованих страховиків скоротилася до 140, з яких лише 13 здійснювали діяльність у сегменті life-страхування. Упродовж 2022 року з реєстру було виключено ще 10 компаній, що не мали чинних ліцензій та були зареєстровані на тимчасово окупованих територіях у зоні проведення ООС та в Автономній Республіці

Крим.

Початок повномасштабної агресії РФ у лютому 2022 року додатково ускладнив ситуацію, спричинивши подальше зменшення кількості учасників на ринку, особливо в сегменті non-life. З початку війни ринок втратив ще щонайменше 5 компаній, що працювали у сфері загального страхування.

Станом на 25 вересня 2023 року в реєстрі залишалося лише 111 страховиків, з яких 12 – це компанії зі страхування життя. Така динаміка свідчить про суттєву трансформацію структури страхового ринку України, зумовлену як регуляторним очищенням, так і форс-мажорними обставинами воєнного часу. Візуальне уявлення про скорочення загальної кількості страховиків та зміну співвідношення між сегментами life та non-life у 2020–2023 роках наведено на рис. 2.7.

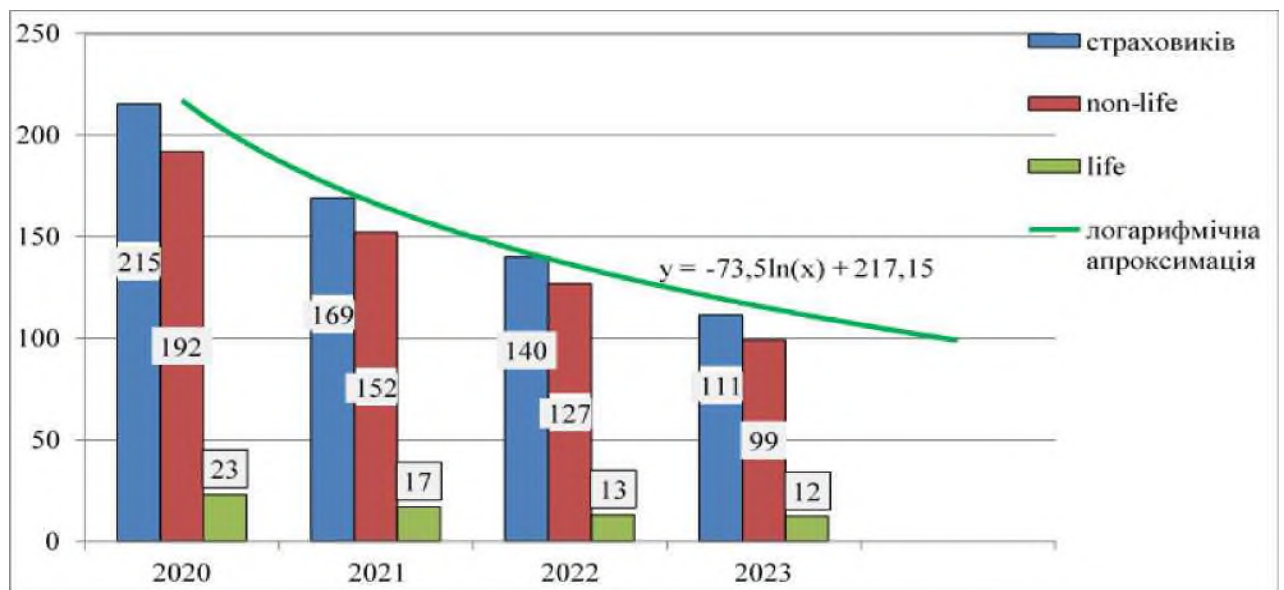

Рис. 2.7. Динаміка страховиків на ринку страхування у 2020-2023 рр.

Джерело: розроблено на основі [23; 25]

Аналіз структури активів небанківських фінансових установ (НБФУ), що перебувають під наглядом Національного банку України, свідчить про суттєву концентрацію активів у двох основних сегментах: близько 96% загального обсягу припадає на фінансові компанії (понад 180 млрд грн) та страхові

організації (понад 65 млрд грн). Період дії регуляторної реформи «спліт» не відзначився появою нових учасників на страховому ринку – реєстрація нових страховиків фактично була відсутня. Водночас, як засвідчують дані НБУ, упродовж 12 місяців після запровадження реформи спостерігались позитивні тенденції у динаміці ключових фінансових показників: зростання загального обсягу активів на 5,7%, прийнятних активів на 8,9% та страхових резервів на 11,7%. Найбільший внесок у ці результати забезпечив сектор страхування життя (life), де активи зросли на 13,4%, прийнятні активи на 16,1%, а обсяг страхових резервів на 16,2%. Натомість у сегменті загального страхування відзначено незначне скорочення обсягів активів.

Попри загальну тенденцію до зменшення кількості страховиків у 2020-2023 роках, фінансові показники ринку продемонстрували відносну стабільність. У 2020-2021 роках ринок утримувався на сталому рівні, у 2022 році намітилось відновлення, а вже у 2023 році зафіксовано чітке зростання. За результатами перших дев'яти місяців 2023 року спостерігалось подальше зростання балансів страхових компаній, зокрема активів, а також активне нарощування страхових резервів. Динаміка прийнятних активів свідчить про повільне, проте стабільне зростання, що візуалізовано на рис. 2.8.

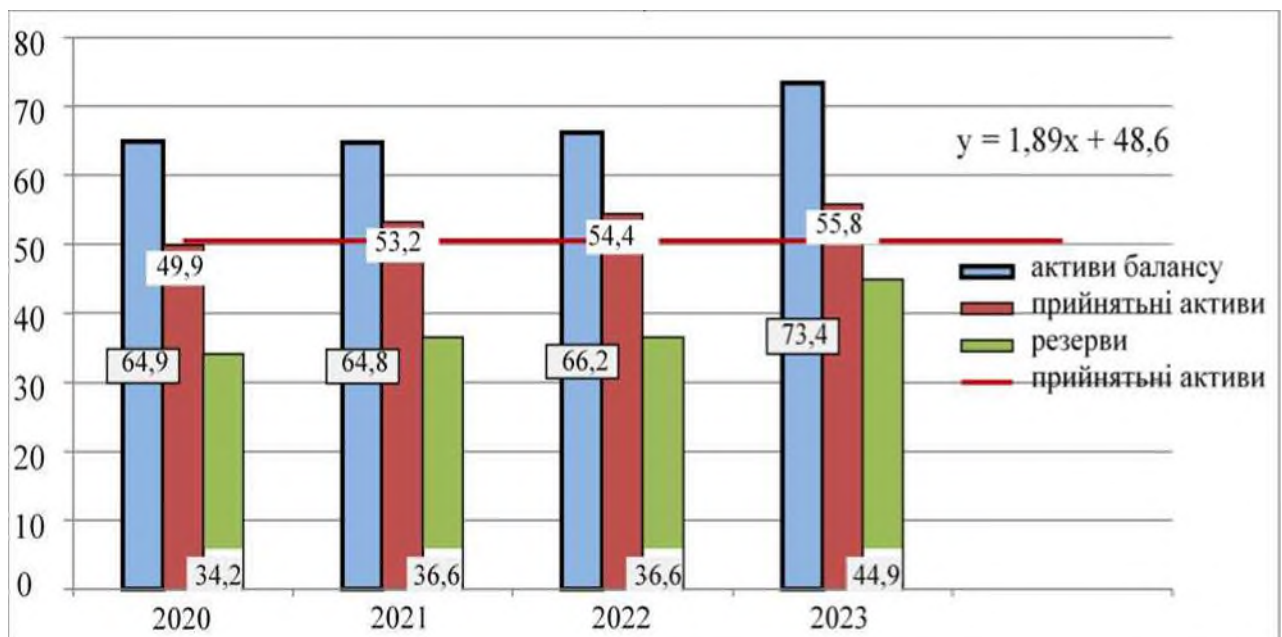

Рис. 2.8 Динаміка активів і резервів страховиків у 2020-2023 рр.

Джерело: розроблено на основі [23; 25]

Аналіз розвитку страхового ринку України у 2020-2023 рр. за показниками валових і чистих страхових премій та витрат засвідчив поступове відновлення після кризи, спричиненої пандемією COVID-19, а також адаптацію до регуляторних змін у межах реформи «спліт». Уже в першому півріччі 2021 року обсяг зібраних валових страхових премій перевищив відповідний показник першого півріччя 2020 року на 18%. Позитивна динаміка охопила як сектор загального страхування (non-life), так і страхування життя (life).

Поряд із цим, обсяги страхових виплат також продемонстрували зростання – у першому півріччі 2021 року вони збільшилися на 20% у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року. Коефіцієнт валових виплат у цей період становив 35,3% і залишався стабільним упродовж року. Ці результати свідчать про здатність страхового сектору протистояти як макроекономічним викликам, пов'язаним із пандемією, так і інституційним змінам, зумовленим переданням функцій регулювання до Національного банку України.

Подальша динаміка у 2022–2023 роках засвідчила, що страховий ринок поступово переходить до етапу стабілізації та адаптації до нових реалій, пов'язаних із повномасштабною війною. Детальні статистичні дані щодо валових і чистих страхових премій та виплат за 2020–2023 роки наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Аналіз валових та чистих страхових премій і виплат у 2020-2023 рр.,
(млн. грн.)

Показник	2020	2021	2022	2023
Валові страхові премії	32967,0	38070,6	28573,7	34141,7
Валові страхові виплати	11131,0	13427,7	9502,3	12027,4
Рівень валових виплат, %	33,8	35,3	33,3	35,2
Чисті страхові премії	29271,8	35253,0	27703,0	33437,8
Чисті страхові виплати	10817,5	13215,7	9349,6	11923,4
Рівень чистих виплат, %	37,0	37,5	33,7	35,7

Графічне відображення змін у обсягах валових та чистих страхових премій і виплат за 2020-2023 роки представлено на рис. 2.9.

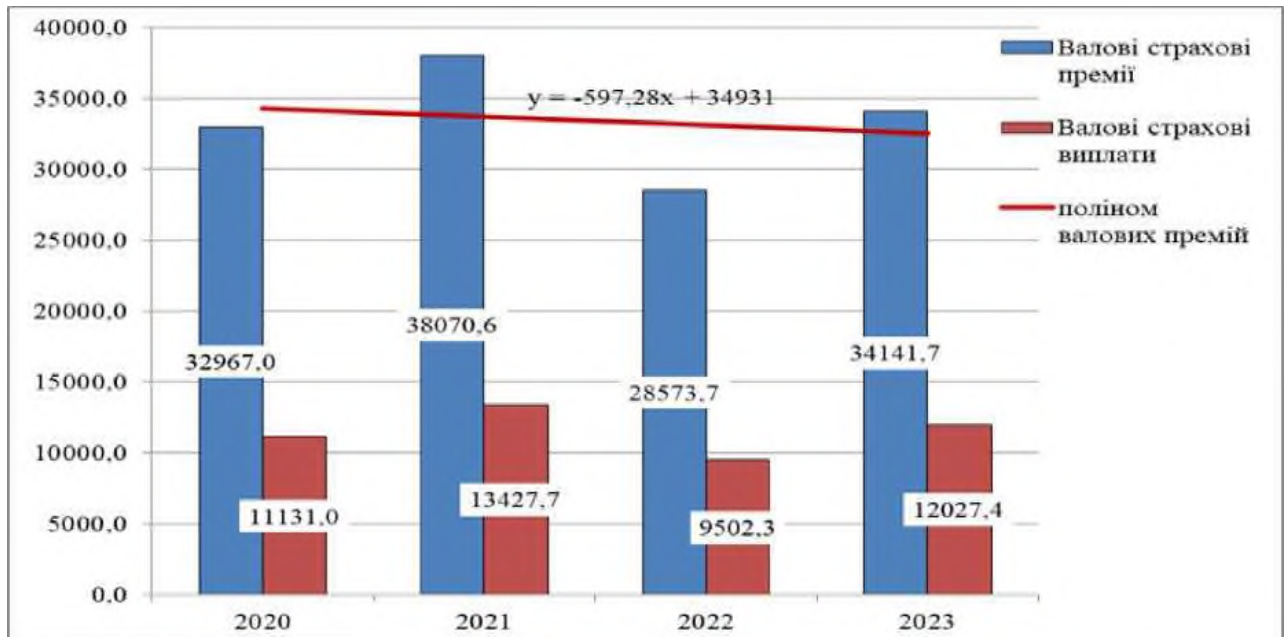

Рис. 2.9. Динаміка валових та чистих премій і виплат у 2020-2023 рр.
Джерело: розроблено на основі [23; 25]

Аналіз структури страхового портфеля в Україні за період 2020–2023 рр. засвідчив домінування транспортних видів страхування, на які припадає понад 30% усіх страхових премій. Серед лідерів за популярністю стабільно утримуються обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ) та медичне страхування. Згідно з даними НБУ [25], понад 75% премій припадає на сегмент добровільного страхування. Найбільшу частку в портфелі займають автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – 36%, та особисті види страхування (здоров'я, нещасні випадки і життя) – 27%. ОСЦПВ вирізняється як один із найдинамічніших напрямів, але одночасно і як один із найбільш ризикованих. Національний банк України застерігає, що перевищення частки цього виду у портфелі, агресивна цінова політика, високі агентські винагороди та недоформовані страхові резерви можуть стати чинниками втрати платоспроможності страховика в короткостроковій перспективі. Динаміку змін у структурі страхового портфеля у 2020–2023 рр. відображено на рис. 2.10.

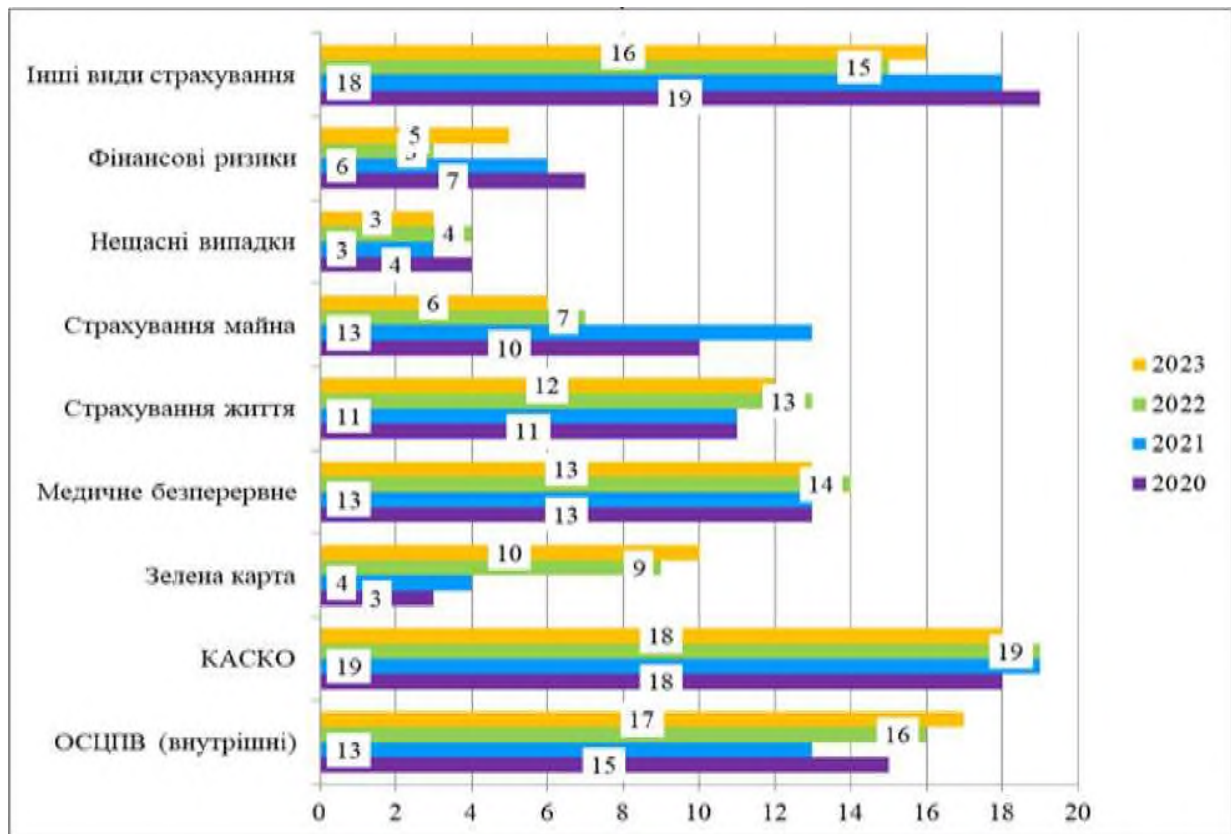

Рис. 2.10 Динаміка валових та чистих премій і виплат у 2020-2023 рр.

Джерело: розроблено на основі [23; 25]

Оцінка поточного стану діяльності страхових компаній свідчить про помітні позитивні зрушення на вітчизняному страховому ринку, що почали проявлятися з II кварталу 2023 року. Після тривалого періоду кризи, спричиненої пандемією, військовими діями та загальною економічною нестабільністю, страховики поступово відновлюють свою операційну спроможність. Зокрема, зафіксовано зростання активності у сфері надання послуг за основними видами страхування, що супроводжується збільшенням кількості нових договорів та зростанням надходжень валових страхових премій. Така динаміка свідчить про пожвавлення ринку, стабілізацію бізнес-процесів компаній та зростання довіри клієнтів до страхових послуг. Крім того, може свідчити про адаптацію учасників ринку до нових економічних умов, зокрема шляхом цифровізації, диверсифікації страхових продуктів та активнішого використання каналів комунікації. Основні показники функціонування страхового ринку України за 9 місяців 2023 року наведені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Показники діяльності страховиків на ринку України за 9 міс. 2023 р.,
(млн. грн.)

№ з/п	Показники	Період		
		I квартал 2023	I півріччя 2023	9 місяців 2023
1	2	3	4	5
1	Кількість укладених договорів страхування, за період, тис. одиниць	20 228,9	40 774,8	73 353,0
2	Валові страхові премії, з них:	10 116,4	21 354,7	34 141,7
3	від страхувальників – фізичних осіб	6 109,9	13 036,3	20 951,9
4	від перестраховальників	224,3	495,3	736,9
5	Валові страхові виплати, з них:	3 839,8	7 817,5	12 027,4
6	страхувальникам – фізичним особам	2 037,3	4 162,4	6 457,9
7	перестраховальникам	80,7	79,9	103,4
8	Рівень валових виплат, %	38,0	36,6	35,2
9	Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам)	9 915,1	20 895,1	33 437,8
10	Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами)	3 792,6	7 744,4	11 923,4
11	Рівень чистих виплат, %	38,3	37,1	35,7

Джерело: узагальнено автором на основі даних [23]

Українська економіка зазнала суттєвих втрат унаслідок війни, і ці втрати продовжують накопичуватись. Водночас страховий ринок продовжує функціонувати, виконуючи свої зобов'язання перед клієнтами. Масштаб пошкоджень та економічної шкоди, спричинених військовою агресією, лише підкреслює важливість страхування як інструменту компенсації втрат і підтримки постраждалих. У перспективі роль страхування має значно зрости – воно повинно стати одним із ключових механізмів зміцнення національної стійкості до майбутніх глобальних викликів, таких як пандемії, кліматичні зміни, стихійні лиха, техногенні катастрофи та інші надзвичайні ситуації. У

післявоєнний період пріоритетами мають стати підтримка відновлення, посилення надійності страхових компаній, розвиток сучасних страхових продуктів і створення ефективних механізмів інвестування у відбудову економіки. Враховуючи вищезазначене, нами здійснено PEST-аналіз основних проблем і перспектив розвитку страхового ринку України, результати якого наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

PEST-аналіз проблем і перспектив розвитку страхового ринку

Напрямок	Період пандемії та воєнного стану	Перспективи розвитку
Політичний	Загрози реалізації стратегії розвитку фінансового розвитку України до та реалізації стратегії розвитку 2025 року; проблеми адаптації страховиків до проекту «спліт»;	Посилення регуляторного впливу НБУ; впровадження нової версії закону «Про страхування».
Економічний	Проблеми ризиків і загроз сталості страхового ринку; зменшення числа страховиків, страхувальників, договорів страхування; ріст	Створення нових програм страхування ризиків у сферах будівництва, кіберстрахування, фінансових ризиків; розвиток програм інвестування в
Соціальний	Низькі потреби ринку як внаслідок зниження платоспроможності страхувальників; масове переселення та міграція населення.	Розвиток корпоративної культури у сфері страхування; впровадження системи обов'язкового медичного страхування; розвиток брендингу
Технологічний	Відсутність страхування військових ризиків; нерозвинене страхування кіберризиків; обмежені можливості on-line страхування.	Впровадження on-line страхування та on-line виплат за страховим випадком; впровадження інформаційних систем управління ризиками; впровадження

Війна суттєво вплинула на діяльність страхового ринку України та його учасників. Значні втрати зазнали такі сектори, як транспорт, авіація, ІТ, кредитування, логістика, а також майнове й особисте страхування. Внаслідок бойових дій було знищено чи пошкоджено майно громадян і держави. Водночас більшість полісів майнового страхування передбачають виключення воєнних ризиків, тому страховики, як правило, не компенсують збитки, пов'язані з війною.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ РИНКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Глибокий аналіз світового ринку страхування за макроекономічними показниками свідчить про його нерівномірний розвиток у різних регіонах світу. Станом на 1995 рік, основну частку глобальних страхових надходжень генерували США та Японія (понад 59 %), країни Європейського Союзу – 29 %, тоді як на решту світу, включаючи Україну, припадало лише близько 12 %, причому частка України становила лише 0,01 %. Таким чином, лідерами міжнародного страхового ринку залишаються високорозвинені країни Північної Америки, Європи та Азії, на які разом припадає близько 90 % усіх страхових платежів. Серед країн, що демонструють найвищі темпи зростання премій, особливо за договорами страхування життя, варто відзначити Швейцарію та Францію. Для країн з ринковою економікою типовим є рівень проникнення страхування до 12 % ВВП, що істотно перевищує аналогічний показник в Україні, який не досягає навіть 1 %. Утім, зростаючі ринки Азії, Латинської Америки та Центральної й Східної Європи демонструють динамічний розвиток страхового сектору.

У більшості країн світу страхування функціонує як самостійна галузь економіки, що включає державні, приватні та взаємні страхові організації. Пропорція між цими формами залежить від внутрішньої політики держави. Популярною формою у багатьох країнах є товариства взаємного страхування. У міжнародній практиці розрізняють страхування життя (Life assurance) та загальні види страхування (Non-life або General insurance). При цьому найбільш розвиненим напрямом залишається особисте страхування – життя, пенсійне, ануїтети, медичне, страхування від нещасних випадків. Особливо широке поширення отримало медичне страхування, яке може бути як обов'язковим, так і добровільним, залежно від соціально-економічних, демографічних та історико-культурних особливостей країни.

Системи пенсійного забезпечення у більшості держав ґрунтуються на поєднанні державних, недержавних та страхових інструментів. У країнах із розвинутою ринковою економікою значна частина громадян обирає послуги приватних страхових компаній для формування пенсійних накопичень. Крім того, світовий досвід свідчить про необхідність широкого впровадження майнового страхування та страхування відповідальності, зокрема, професійної, виробничої, роботодавців і власників джерел підвищеної небезпеки. Основу для таких видів страхування становлять національні нормативно-правові акти та положення міжнародного права.

У більшості країн обов'язковим є страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Приєднання України до міжнародної системи «Зелена картка» створює основу для інтеграції у загальноєвропейський страховий простір. У розвинених країнах перевага надається страхуванню відповідальності, зокрема у транспортній сфері, що знижує ризики та дозволяє захистити як постраждалих, так і страхувальників. У контексті зростання підприємницьких ризиків усе більшої популярності набуває страхування відповідальності роботодавця, професійної відповідальності, а також відповідальності виробника – напрями, які потребують активного впровадження і в Україні з урахуванням найкращих зарубіжних практик.

Основні підходи до страхування в зарубіжних країнах формуються залежно від його ролі в економіці, системі соціального захисту та фінансово-кредитному середовищі. У різних державах сформувалися унікальні моделі страхового ринку, які враховують національні особливості, рівень економічного розвитку, законодавчі традиції та потреби населення. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки страхування розвинене переважно в приватному секторі, де діють страхові компанії, кооперативи та окремі державні програми. У США не існує єдиної централізованої системи страхування – кожен штат має власне страхове регулювання. Страховики мають широкі повноваження щодо формування тарифів, умов полісів та

механізмів компенсацій, що створює гнучкість, але водночас ускладнює уніфікацію галузі на національному рівні.

У Франції особливу увагу приділяють страхуванню від стихійних лих. Законодавство передбачає створення зон ризику, де держава зобов'язана розробляти профілактичні плани. При цьому об'єкти, розташовані в офіційно визначених зонах небезпеки, не підлягають відшкодуванню у разі порушення будівельних або інших вимог безпеки. Однак майно, що було збудоване до набуття чинності цими правилами, страхується на загальних підставах.

У Японії система страхування побудована на поєднанні державного, приватного та кооперативного секторів. Приватні компанії зосереджені на прибуткових напрямках і обирають надійних клієнтів, тоді як кооперативні організації взаємного страхування працюють без обмежень за категоріями страхувальників, зосереджуючись на потребах членів кооперативу. Такий підхід робить кооперативне страхування привабливим і конкурентоспроможним, особливо в аграрному секторі. Його особливість – повна відкритість та контроль з боку членів об'єднання, що забезпечує високу довіру.

У Німеччині страховий ринок характеризується стабільним зростанням і високим рівнем регуляції. Особисте страхування займає близько 37 % ринку, майнове понад 50 %, а медичне близько 12 %. Законодавство чітко розмежовує функції: страховики не мають права вести іншу господарську діяльність. Регуляторна система передбачає обов'язковий державний нагляд з боку Федерального відомства з нагляду за страховою діяльністю, а страховики зобов'язані дотримуватись вимог жорсткої фінансової дисципліни. Форма федеративного устрою Німеччини впливає на регіональну присутність страхових компаній: локальні гравці активно працюють у всіх землях, забезпечуючи доступність страхових послуг на місцях.

Таким чином, світовий досвід демонструє різноманітність моделей організації страхового ринку – від децентралізованих систем (як у США) до централізовано врегульованих (як у Німеччині). Вивчення таких підходів

дозволяє адаптувати найкращі практики для розвитку страхової галузі в Україні, враховуючи її економічні реалії та виклики.

Страхова галузь Великобританії традиційно зосереджена в Лондоні, який виступає одним із ключових глобальних фінансових центрів. Лондонський міжнародний страховий ринок відіграє важливу роль у забезпеченні страхового супроводу фінансових потоків з усього світу, обслуговуючи численні міжнародні компанії та держави. Його авторитет базується на високій професійній підготовці спеціалістів, розвиненій інфраструктурі та функціонуванні одного з найвідоміших світових страхових утворень — корпорації «Ллойд». Саме «Ллойд» є унікальною формою організації страхового бізнесу, що об'єднує понад 400 синдикатів, сформованих із фізичних осіб-андеррайтерів, які несуть персональну відповідальність за взяті на себе ризики. Прийом ризиків на страхування здійснюється через спеціалізованих брокерів, акредитованих «Ллойдом», а кожен синдикат представлений через лід-андеррайтера. Така модель забезпечує гнучкість, конкурентоспроможність і ефективність роботи на міжнародному страховому ринку.

У Лондоні також розташовані офіси провідних світових страхових компаній і перестраховувальних брокерів, а також престижні професійні об'єднання, як-от Інститут Лондонських страховиків, які виконують важливу освітню та регуляторну функцію. Страхові компанії Великобританії мають право здійснювати виключно страхову діяльність і оподатковуються на загальних підставах, включно з податком на прибуток і, в окремих випадках, гербовим збором.

Особливий інтерес становить досвід функціонування кооперативних страхових моделей та товариств взаємного страхування, які в ряді країн ефективно конкурують із традиційними страховиками. Зростаюча активність іноземних страховиків на ринках Східної Європи, зокрема в Україні, зумовлює необхідність формування чіткої національної стратегії розвитку страхування. Вже зараз на українському ринку функціонують кілька змішаних (спільних)

компаній за участю іноземного капіталу: українсько-американська АСТ «Росток», українсько-шведська «АКВ Гарант», українсько-ірландська «Гала СКД», українсько-бельгійська «Союзспецстрах» тощо. Для України перспективним є запровадження національної системи координації страхового ринку з активною державною участю у формуванні стратегій, розвитку обов'язкових видів страхування, вдосконаленні законодавства й підтримці інституцій взаємного страхування. Такий підхід дозволить не лише підвищити стійкість ринку, а й зміцнити економічну безпеку держави через розвиток страхового захисту як важливої складової державної політики підтримки бізнесу та підприємництва.

Сучасний етап глобального економічного розвитку та міжнародної співпраці відзначається активізацією інтеграційних процесів, що охоплюють і сферу страхування, сприяючи уніфікації підходів, правил і стандартів. Страхові системи європейських країн дедалі тісніше взаємодіють, що обумовлює необхідність їх узгодженості на законодавчому й інституційному рівнях. У контексті поступової інтеграції України до європейського економічного та правового простору постає завдання гармонізації національної страхової політики та регулювання зі стандартами ЄС. Це передбачає розбудову конкурентоспроможного страхового ринку, удосконалення регуляторної бази, підтримку економічної активності всіх учасників ринку та впровадження ефективних механізмів державного впливу, що відповідають європейським практикам. Реалізація таких заходів не лише сприятиме підвищенню ефективності національної економіки, а й прискорить її інтеграцію у глобальну фінансову систему.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє дійти ґрунтовних висновків щодо сучасного стану, тенденцій розвитку та перспектив страхового ринку України в умовах трансформацій та зовнішніх викликів.

По-перше, страхування є критично важливою складовою фінансової системи, що виконує функції захисту економічних інтересів фізичних і юридичних осіб, підтримує стабільність соціально-економічних процесів, знижує ризики ведення підприємницької діяльності та слугує каталізатором інвестиційної активності. Страхові компанії забезпечують механізм перерозподілу ризиків у суспільстві, дозволяючи економічним агентам функціонувати в умовах невизначеності, зберігаючи фінансову стійкість навіть під час кризових ситуацій. Наявність ефективно діючого страхового ринку є ключовою умовою сталого економічного розвитку країни, збереження її людського капіталу, захисту інфраструктури та майна в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів.

По-друге, український страховий ринок виконує важливу роль у зміцненні національної економіки. Він забезпечує інструменти мінімізації фінансових втрат, стабілізує підприємницьке середовище, створює умови для формування довгострокових заощаджень населення, акумулює інвестиційні ресурси та забезпечує зайнятість. Попри війну, глибоку соціально-економічну кризу, зниження платоспроможного попиту, страхові компанії продовжують виконувати свої зобов'язання, адаптуються до нових умов, оновлюють стратегії та цифровізують бізнес-процеси. Проте рівень проникнення страхування в економіку залишається низьким – на рівні близько 1% ВВП (проти 10–15% у розвинених країнах), що свідчить про слабе інтегрування галузі в макроекономічні процеси. Причинами такої ситуації є недостатній рівень фінансової грамотності населення, низька довіра до страховиків, обмежений доступ до якісних послуг у регіонах, а також законодавчі прогалини та інституційна нестабільність.

Третім важливим висновком є те, що період 2020–2023 років виявився стресовим для галузі. Епідемія COVID-19, реформування системи нагляду («спліт») та повномасштабне військове вторгнення Росії стали критичними випробуваннями для вітчизняних страховиків. У результаті кількість страхових компаній скоротилася з 215 до 111, що вказує на процеси «очищення» ринку та посилення вимог до фінансової стійкості учасників. Проте залишені на ринку компанії зуміли зберегти платоспроможність, демонструючи зростання обсягів активів, прийнятних активів та страхових резервів. Особливу динаміку зростання показав сегмент страхування життя, що є позитивним сигналом для довгострокового розвитку. Основну частку страхового портфеля формують транспортні (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена Картка») та особисті види страхування (медичне, від нещасних випадків, життя), що разом охоплюють понад 60% валових страхових премій. Варто зазначити, що сегмент ОСЦПВ залишається як одним із найбільших, так і найбільш ризикованим, що потребує вдосконалення ціноутворення та системи перестрахування.

Четвертий ключовий аспект – цифрова трансформація. Світовий досвід підтверджує, що майбутнє страхування тісно пов'язане з інноваційними технологіями – InsurTech, big data, IoT, AI та автоматизацією процесів. Впровадження таких рішень дозволяє значно підвищити ефективність операцій, покращити взаємодію з клієнтами, забезпечити персоналізацію послуг, знизити витрати й підвищити фінансову прозорість. В Україні InsurTech перебуває лише на початковому етапі становлення, однак зростає кількість digital-платформ, мобільних застосунків, онлайн-продажів, що створює передумови для побудови повноцінної страхової цифрової екосистеми. Така екосистема має бути інтегрована у фінансову інфраструктуру держави та включати не лише страхові компанії, а й технологічних провайдерів, банки, регуляторів, інвесторів і громадські інституції.

По-п'яте, з урахуванням міжнародної практики розвитку страхових ринків (зокрема в Німеччині, Великобританії, США, Японії, Франції), для України важливо переймати досвід побудови прозорих, конкурентних,

клієнтоорієнтованих моделей страхування. Зарубіжні країни активно впроваджують страхування професійної відповідальності, майнове, пенсійне, медичне страхування, страхування екологічних та кіберризиків — напрямки, які в Україні перебувають на ранній стадії розвитку, але мають високу перспективність. Значення має також розширення практики взаємного страхування, кооперативних моделей та державного партнерства — особливо в умовах післявоєнного відновлення.

Отже, підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що страховий ринок України, попри серйозні зовнішні виклики, продовжує функціонувати, адаптуватися та демонструє потенціал до зростання. Його подальший розвиток залежить від інтеграції новітніх технологій, поглиблення міжнародного співробітництва, підвищення прозорості, довіри та розширення доступу до страхових послуг. Створення сучасної страхової екосистеми, гармонізація законодавства з європейськими нормами, зміцнення ролі держави у стратегічному плануванні — ключові чинники для побудови стійкого та конкурентного страхового ринку в Україні в новій економічній реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В. Д. Страховий ринок України. Київ : вид-во Знання, 2009. 374 с.
2. Балицька М., Бондарчук, Д. Роль прямих страхових посередників у системі реалізації страхових послуг. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37.
3. Беспалова А. Г. Страхові послуги : навч. посіб. Донецьк : Донбас, 2014. 391 с.
4. Бунін С. В. Сучасний стан і тенденції світового ринку страхових послуг. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2017. Вип. 6. С. 15–19.
5. Внукова Н. М. Адаптація нормативного регулювання ринку страхових послуг з урахуванням норм законодавства ЄС. *Право та інновації*. 2017. № 4. С. 7–14.
6. Вікіпедія. Ефект синергії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ефект_синергії
7. Генеральна угода про торгівлю послугами: Додаток 1В до Угоди про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994 р. № 981_017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
8. Грубінка І., Грицина О. Особливості формування ринку страхових послуг в Україні. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК*. 2021. № 28. С. 79–83.
9. Дем'янчук М.А., Маслій Н.Д., Жаданова Ю.О. Страхова екосистема України: забезпечення розвитку страхових компаній. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*, 2021. № 18. С. 30-38.
10. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/>
11. Дрималовська Х. В., Кирилюк Р. О. Основні риси сучасного світового ринку страхових послуг. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 36–41.

12. Журавка О.С. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08; ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми. 2016. 205 с.
13. Клапків Ю. М. Ринок страхових послуг: концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 567 с.
14. Клейменова С. М. До питання про визначення ознак страхових послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. № 1 (79). С. 202–205.
15. Клименко О. В. Удосконалення державного регулювання ринку страхових послуг. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2. С. 99–107.
16. Кобко Р. В. Вплив державного регулювання на економічну безпеку ринку страхових послуг України : монографія. Львів : Растр-7, 2018. 210 с.
17. Конкурентоспроможність страхового ринку України в умовах активізації глобалізаційних процесів: монографія / за редакцією Л. В. Шірінян. К.: Ліра-К, 2020. 406 с.
18. Коцюрба О. Ю., Насипайко Д. С. Страховий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Центрально-український науковий вісник. Економічні науки*. 2020. № 5 (38). С. 284–291.
19. Лащик І., Кондрат І., Віблій П., Білець В. Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 5 (66). С. 34–39.
20. Марина А., Пеценко М. Страховий ринок України в умовах війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (5(05), 44-51. URL: <https://doi.org/10.32782/>
21. Матвеев В.В., Гайдаржийська О.М., Орошко В.П. Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Young Scientist*. 2018. № 2(54). С. 727–733.

22. Мельник В.Є., Волкова В.В. (2023). Теоретичні підходи до визначення сутності дефініції «страховий ринок». Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України : зб. матеріалів І Всеукраїнської наук.-практ. конференції, (Вінниця, 27 квітня 2023 р.), С. 124-126.
23. Наглядова статистика. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/>
24. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>
25. Огляд страхового ринку України за І півріччя 2022 року.НБУ. Управління нагляду за страховим ринком. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Огляд_стан_страхового_ринку-нагляд_pr
26. Олійник О. В., Нагаєва Г. О. Страхування : навч. посіб. Харків : ХНАУ, 2020. 252 с.
27. Плиса В.Й. Страхування : навч. посібник. Київ : Каравела. 2015. 391 с.
28. Пономаренко О. В. Трансформація страхової культури на ринку страхових послуг. *Збірник наукових праць Уманського НУС*. 2023. Вип. 102. С. 36–47.
29. Пшеничнюк Т.В. Теоретичне обґрунтування основних відмінностей страхової послуги від страхового продукту. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Вип. 3. С. 143–145.
30. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. №85/96-ВР. Відомості ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
31. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
32. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

33. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 р. №1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
34. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
35. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
36. Скибінський С. В., Балук Н. Р. Поняття страхової послуги, її специфіка та характеристики. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2007. Вип. 17 (8). С. 156–165.
37. Соколова А.М. (2023). Страхова екосистема України як перспектива розвитку страхового ринку в умовах діджиталізації. Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи в сучасних умовах: зб. матеріалів IV Міжнародній наук.-практ. інтернет-конференції (Полтава, 20-21 квітня 2023 р.). С. 90-93.
38. Статистика страхового ринку України. Forinsure. URL: <https://forinsurer.com/stat>
39. Субачов І.І. Розвиток страхового ринку в Україні як фактору фінансової стабільності економіки. *Фінанси України*. 2018. № 11.
40. Сухонос С. Л. Страхова послуга як економічна категорія. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2014. № 1. С. 568–576.
41. Ширіян А., Ширіян Л. Страховий ринок, ринок страхування і ринок страхових послуг: наукові погляди, нове розуміння і визначення. *Облік і фінанси*, 2024. № 1(103), С. 93-101.
42. Щербаков В. Зміни в державному регулюванні ринку страхових послуг України: безпековий аспект. *Економіка і регіон*. 2021. № 2. С. 86–92.
43. Amel D. F., Kennickell A. B. and Moore K. B. Banking Market Definition: Evidence from the Survey of Consumer Finances. Finance and Economics Discussion Series. Federal Reserve Board, Washington D.C., 2008. 27 p.

44. Horizontal Merger Guidelines. U.S. Department of Justice and the Federal Trade Commission, 1997. URL: www.usdoj.gov/atr/public/guidelines/horiz_book/hmg1.html
45. Shirinyan A., Shirinyan L. Application of prospect theory to microinsurance based on contingent valuation approach for poor population in Ukraine. *Ekonomski Pregled – Economic Review*. 2023. № 74(2). pp. 300-332.
46. Insurtech global outlook 2024. Nttdata. Insurance. URL: <https://surl.li/jfbujc>.
47. Sigma 4/2020: World insurance: riding out the 2020 pandemic storm. (2020). URL: <https://surl.li/qjrepk>.
48. Sigma 3-2021 World insurance-the recovery gains pace (2021). URL: <https://surl.li/mkymln>.
49. Sigma 3/2023 - World insurance. URL: <https://surl.li/cragks>.
50. Sigma 3/2024: World insurance: strengthening global resilience with a new lease of life (2024). URL: <https://surl.li/tgcqmp>